

Europeiska arbetsmiljöbyrån

Arbetsmiljön i mikro- och småföretag i EU: från policy till praxis

Europeiska riskcentrumet
Sammanfattning

Författare:

Peter Hasle och Bjarke Refslund, Sustainable Production, Department of Materials and Production, Aalborg Universitet København (AAU CPH), Ann-Beth Antonsson, Svenska Miljöinstitutet (IVL), Monique Ramioul, Research Institute for Work and Society, Katholieke Universiteit Leuven (HIVA-KU Leuven) och David Walters, Cardiff Work Environment Research Centre (CWERC), Cardiff University.

Tack till medverkande

Denna rapport baseras på forskning och medverkan från partner inom forskningsgruppen för projektet Safe Small and Micro Enterprises (Sesame): Laurianne Terlinden, Research Institute for Work and Society, Katholieke Universiteit Leuven (HIVA-KU Leuven), Carsten Brück och Claudia Oldenburg, Kooperationsstelle Hamburg IFE (KOOP), Emma Wadsworth, Cardiff Work Environment Research Centre (CWERC), Cardiff University, Marina Järvis, Karin Reinhold och Charles Woolfson, Tallinn School of Economics and Business Administration, Tallinn University of Technology (TTU), Raluca Stepa, Romanian National Research and Development Institute of Occupational Safety (INCDPM), Guido J. L. Micheli och Enrico Cagno, Politecnico di Milano (POLIMI) samt Sandrine Caroly och Déborah Gaudin, Université Grenoble Alpes.

Vi vill också rikta ett stort tack till ledamöterna i projektets rådgivande styrelse, Ellen MacEachen, Joan Eakin, Michael Quinlan och Jukka Takala, för deras mycket hjälpsamma och insiktsfulla kommentarer om rapporten. Vi vill dessutom tacka EU-Oshas personal och representanterna för kontaktpunkterna för deras kloka synpunkter.

Projektledning: Malgorzata Milczarek och Boglarka Bola, Europeiska arbetsmiljöbyrån (EU-Osha).

Sammanfattningen har beställts av Europeiska arbetsmiljöbyrån (EU-Osha). Innehållet, inklusive eventuella uppfattningar och/eller slutsatser som uttrycks, är enbart författarnas egna och återspeglar inte nödvändigtvis EU-Oshas uppfattningar.

**Europe Direct är en tjänst som hjälper dig att få svar
på dina frågor om Europeiska unionen**

Avgiftsfritt telefonnummer (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(* Vissa mobiltelefonoperatörer tillåter inte 00 800-nummer, eller avgiftsbelägger dem.

Mer information om Europeiska unionen hittar du på internet (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå, 2017

© Europeiska arbetsmiljöbyrån, 2017

Kopiering tillåten med angivande av källan.

Detta är en översättning av ett engelskt originaldokument

Förord

Mikro- och småföretag utgör ryggraden i Europeiska unionens ekonomi och betraktas som viktiga pådrivande faktorer för ekonomisk tillväxt, innovation, sysselsättning och social integration. Omkring hälften av Europas arbetskraft är anställd i mikro- och småföretag. En effektiv hantering av arbetsmiljöfrågor i mikro- och småföretag är avgörande för att trygga både arbetstagarnas välbefinnande och dessa företags långsiktiga ekonomiska överlevnad. Statistik och undersökningar visar emellertid att arbetsmiljön för många arbetstagare i mikro- och småföretag är dåligt skyddad, och att få till stånd ett bra arbetsmiljöarbete i mikro- och småföretag är en viktig utmaning. Problemet erkänns i EU:s strategiska ram för arbetsmiljö 2014–2020, som antagits av Europeiska kommissionen, där ett av de viktigaste strategiska målen på arbetsmiljöområdet är att mikro- och småföretag ska bli bättre på att inrätta effektiva och ändamålsenliga åtgärder för att förebygga risker.

Mot bakgrund av de befintliga bristerna i fråga om arbetsmiljökrav och arbetsplatspraxis lanserade EU-Osha ett treårigt projekt (2014–2017) som omfattar en rad olika områden med ett övergripande syfte att identifiera viktiga framgångsfaktorer när det gäller policyer, strategier och praktiska lösningar för att förbättra arbetsmiljön i Europas mikro- och småföretag. Projektet genomförs av en grupp forskare som utgör konsortiet Sesame (Safe Small and Micro Enterprises) och har tre huvudmål. Det ska tillhandahålla evidensbaserat stöd för policyrekommendationer och bidra till de pågående diskussionerna om en europeisk arbetsmiljölagstiftning med inriktning på småföretag. Det ska dessutom identifiera god praxis på arbetsplatsnivå för att hantera arbetsmiljöfrågor, samt underlätta ytterligare utveckling av befintliga eller nya praktiska verktyg, bland annat det interaktiva onlineverktyget för riskbedömning (OiRA). Slutligen ska resultaten ligga till grund för framtida forskning för att öka kunskaperna om viktiga arbetsmiljöfaktorer i mikro- och småföretag som verkar i dynamiskt föränderliga ekonomier.

I rapporten presenteras resultaten från projektets tredje fas, där man identifierade exempel på god praxis. I undersökningen ingick arbetsmiljömyndigheter, arbetsmarknadens parter och arbetsmiljöexperter i syfte att identifiera viktiga faktorer bakom framgångsrika policyer, strategier och arbetsplatsinsatser. Den här rapporten bygger vidare på de föregående projektfaserna där man granskade aktuell kunskap om arbetsmiljö i mikro- och småföretag och fördjupade undersökningen av mikro- och småföretag för att ur ett arbetsgivar- och arbetstagarperspektiv försöka förstå vilka problem och frågor som finns kring arbetsmiljön på arbetsplatsnivå. Rapporten lyfter fram effektiva lösningar men identifierar även betydande brister i det befintliga stöd som erbjuds mikro- och småföretag. Dessa utmaningar kommer att behandlas vidare i projektets sista fas, som ska ligga till grund för policyrekommendationer och lyfta fram exempel på god praxis som främjar en bättre arbetsmiljö i de mest sårbara mikro- och småföretagen. Resultaten kommer att publiceras och spridas av EU-Osha under 2018.

Christa Sedlatschek

Direktör

Sammanfattning

I sammanfattningen presenteras resultaten från ett forskningsprojekt som undersökte de policyer, strategier, metoder och verktyg som mellanhänder, myndigheter och arbetsmiljöorgan använder för att nå ut till och ge stöd i arbetsmiljöfrågor åt mikro- och småföretag inom ramen för det bredare Sesameprojektet.

Det har visat sig under de föregående faserna av Sesameprojektet att de institutionella, socioekonomiska och rättsliga sammanhang i vilka mikro- och småföretag verkar har en avgörande betydelse för arbetsmiljön. Många mikro- och småföretag ställs inför stora utmaningar i form av till exempel konkurrens, prispress och ökad produktionsfragmentering, även om situationen kan se mycket olika ut från företag till företag. Dessutom påverkas många mikro- och småföretag negativt av att de har en svag ställning i leveranskedjan. Detta leder till en sårbar affärsmodell för många mikro- och småföretag, med begränsat beslutsutrymme (kontroll) och få ekonomiska resurser och ledningsresurser som kan användas till annat än att bara få verksamheten att överleva. Ofta leder denna sårbarhet även till att arbetstagarna hamnar i utsatta situationer med atypiska anställningsformer, liten kompetensutveckling och osäkra arbetsvillkor.

Kontextuella faktorer i kombination med bristen på resurser för sådant som arbetsmiljö i mikro- och småföretag resulterar i att en stor andel av dessa företag har en reaktiv strategi när det gäller arbetsmiljö. De tar sällan proaktiva arbetsmiljöinitiativ och reagerar huvudsakligen på incidenter, till exempel inspektioner, olyckor eller olyckstillbud, eller krav från medarbetare eller kunder. De externa kraven på åtgärder kan visserligen leda till förebyggande åtgärder för att förbättra utvalda arbetsmiljöfaktorer, men de tenderar att fokusera främst på säkerhet och sällan på hälsofrågor. Mikro- och småföretag har ofta fullt upp med att försöka överleva och har litet intresse av arbetsmiljöfrågor. De nås inte av mer allmän arbetsmiljöpolitik eller av mellanhänder. Även de mikro- och småföretag som har ett intresse tycks i allmänhet vara svåra att nå, i synnerhet med allmän arbetsmiljöinformation.

Forskningsresultat

Undersökningen bestod av två separata forskningsuppgifter. Den första bestod av att identifiera goda exempel på arbetsmiljöåtgärder riktade till mikro- och småföretag. Fyrtiofyra exempel valdes ut baserat på tillgänglig litteratur, intervjuer med intressenter och information om spridning samt baserat på användningen av goda exempel och information från mikro- och småföretag. De utvalda exemplen beskrevs i detalj och analyserades för att identifiera viktiga framgångsfaktorer. Den andra uppgiften bestod av dialogworkshoppar (i sex av de deltagande länderna) och fokusgrupper och/eller intervjuer (i tre länder). Under dialogworkshopparna och intervjuerna diskuterade nationella mellanhänder inom arbetsmiljöområdet olika arbetsmiljöstrategier och identifierade hinder och möjliggörande faktorer för att utveckla arbetsmiljön i mikro- och småföretag. Man utbytte synpunkter och erfarenheter från dagliga interaktioner med mikro- och småföretag. I workshopparna deltog fyra olika typer av mellanhänder, däribland arbetsgivarrepresentanter, arbetstagarrepresentanter, tillsynsmyndigheter och arbetsmiljörådgivare. Resultaten i den här rapporten baseras på beskrivningarna av goda exempel och på de uppgifter som samlats in under workshopparna och intervjuerna. Rapporten bygger även på relevant forskningslitteratur.

Projektet lyfter fram en lång rad goda exempel som visar att det är möjligt att hantera och förbättra arbetsmiljövillkoren i mikro- och småföretag. Detta kan ske genom direkt interaktion med mellanhänder, men även på andra sätt så som ekonomiska incitament och krav på leveranskedjan. Mellanhänderna kan ha olika roller i arbetsmiljöarbetet – det kan handla om att sprida information om arbetsmiljö, översätta arbetsmiljölagstiftning, ge råd till mikro- och småföretag i arbetsmiljöfrågor och stötta arbetsmiljöutvecklingen i mikro- och småföretag. Mikro- och småföretag är en ytterst heterogen och diversifierad grupp, såväl inom enskilda sektorer som över olika sektorer, regioner och länder. Därför finns det inte en universallösning för alla arbetsmiljöutmaningar i den här gruppen, utan det finns ett stort men svåruppfyllt behov av att anpassa policyer, program, verktyg och initiativ efter mikro- och småföretagens specifika förutsättningar. Denna anpassning av policyer och initiativ gäller hela vägen från nationell nivå till sektornivå eller ännu lägre nivå och i många fall ända ned till de specifika

arbetsprocesserna i ett företag. På sektorsnivå spelar arbetsmarknadens parter en viktig roll när det gäller att utforma sektorsspecifika anpassningar.

De goda exempel som presenteras i rapporten använder olika mekanismer för att stötta arbetsmiljöförbättringar i mikro- och småföretag. Dessa inkluderar åtgärder för att höja medvetenheten om arbetsmiljörisker och motivationen att förbättra arbetsmiljön på arbetsplatsen, stöd från både arbetsmiljömellanhänder och andra mellanhänder, praktiska verktyg för att underlätta riskidentifiering och riskkontroll, utbildning för att öka arbetsmiljökunskaperna och ekonomiskt stöd för att underlätta införande av utvalda arbetsmiljöförbättringar på arbetsplatsen. Några goda exempel har formen av samordnade program som kombinerar och samordnar insatserna från olika mellanhänder och använder en kombination av lagstiftningstryck, information och incitament för att initiera arbetsmiljöförbättringar i mikro- och småföretag. De flesta av de goda exemplen baseras på frivilligt deltagande. De exempel och initiativ som är frivilliga har positiva effekter på arbetsmiljön i de berörda mikro- och småföretagen. En allvarlig begränsning när det gäller de frivilliga programmen är dock att de inte når den stora andel av mikro- och småföretag som arbetar reaktivt och försöker undvika aktiv kontakt med arbetsmiljöorgan.

Reaktiva företag måste ofta ta till enkla lösningar som kan tillämpas direkt på den berörda arbetsmiljöfrågan. De föredrar också personlig kontakt när de diskuterar möjliga lösningar på arbetsmiljöfrågor, vilket innebär att mellanhänder som är tillgängliga för mikro- och småföretag och kan hjälpa dem direkt med frågor som uppstår är mycket uppskattade. Mellanhänderna kan också hjälpa mikro- och småföretag att överföra mer tekniska lagstadgade krav till dagliga rutiner. Arbetsmiljölösningar är enklare att integrera om de anpassas efter mikro- och småföretagens dagliga arbete och det är därför mer sannolikt att de påverkar mikro- och småföretagen positivt. Mellanhänder kan alltså i flera avseenden bidra till viktiga arbetsmiljöförbättringar i mikro- och småföretag.

Alla fyra typer av mellanhänder, dvs. arbetsgivarrepresentanter, arbetstagarrepresentanter, tillsynsmyndigheter och arbetsmiljörådgivare, samt andra mellanhänder, till exempel leverantörer och i synnerhet försäkringsbolag som har en framträdande ställning i arbetsmiljösystemet i flera länder, kan påverka arbetsmiljöutvecklingen i mikro- och småföretag positivt. De kan genom direkt och ofta frekvent personlig kontakt med mikro- och småföretagen påverka, styra och stötta företagen, framför allt genom att erbjuda praktiska råd. Vilken påverkan de olika mellanhänderna har varierar beroende på nationell kontext, sektor och typ av mellanhand. Arbetstillsynsmyndigheterna spelar en viktig roll i alla länder som undersöktes. Kontrollen av att lagar och regler följs står visserligen i fokus, men arbetstillsynsmyndigheterna ger även rådgivning och stöd till mikro- och småföretagen. Gränsen är ibland hårfin mellan inspektion och stöd. Arbetsmarknadens parter har en stark påverkan i länder med en långvarig tradition av social dialog på både nationell nivå och sektorsnivå, och arbetstagar- och arbetsgivarorganisationerna påverkar även arbetsmiljöfrågor på lokal nivå och arbetsplatsnivå. I många fall har mikro- och småföretag goda och tillitsfulla relationer med arbetsgivarorganisationer och andra branschorganisationer. Arbetsmiljörådgivning spelar fortfarande en viktig roll i många länder, men kvaliteten på och räckvidden för den typen av verksamhet varierar betydligt. Det finns också stora skillnader när det gäller om arbetsmiljörådgivarnas tjänster erbjuds kostnadsfritt eller inte. Eftersom de flesta mikro- och småföretag har begränsade resurser kan det vara svårt för arbetsmiljörådgivare att få kontakt med mikro- och småföretag om tjänsterna är avgiftsbelagda.

Lagstadgade krav och kontrollen av att de följs har visat sig avgörande för att nå fram till mikro- och småföretag. Det gäller i synnerhet för mikro- och småföretag som har en reaktiv strategi och står inför stora utmaningar när det gäller den socioekonomiska kontexten. Lagstadgade krav och yrkesinspektioner säkerställer en miniminivå av uppmärksamhet från mikro- och småföretag och ger en referenspunkt för arbetsmiljö, inte bara för ägare och chefer utan även för andra aktörer, däribland arbetsgivarorganisationer, fackförbund och arbetsmiljörådgivare. Genom att inkludera inspektioner och lagstadgade krav i olika arbetsmiljöinitiativ ökar man även räckvidden, i synnerhet när det gäller den stora andel mikro- och småföretag som inte är mottagliga för frivilliga åtgärder.

Mikro- och småföretag är djupt rotade i sin socioekonomiska kontext och har begränsade resurser. Att förbättra arbetsmiljön i mikro- och småföretag är därför en komplex process som kräver ändringar som berör organisation, förfaranden och teknik i företagen. Det är svårt och dyrt att nå ut med effektivt stöd. Därför bör heltäckande arbetsmiljölösningar för mikro- och småföretag angripas från olika perspektiv

och genomföras med deltagande från olika mellanhänder och aktörer. Ofta går det att uppnå synergieffekter om man kombinerar olika policyer, aktiviteter och program för att få en starkare effekt. Samordningen av policyer från olika aktörer kan göra det lättare att nå bästa möjliga resultat. Genom samordning av insatser kan man också komma till rätta med några av begränsningarna i den partikularistiska strategin i många av de goda exemplen, och få policyerna och programmen att i större utsträckning omfatta en helhetssyn på arbetsmiljöförbättringar i mikro- och småföretag.

Det finns flera initiativ som till en låg kostnad kan nå ut till en stor andel av mikro- och småföretag. De offentliga budgetarna för arbetsmiljömyndigheter och andra arbetsmiljöprogram har dock skurits ned de senaste åren i många länder. Det förefaller därför orealistiskt att förvänta sig att man ska kunna nå ut till majoriteten av mikro- och småföretagen utan att avsätta mer resurser. Det är särskilt svårt att nå de företag som bedriver sin verksamhet under tillsynsmyndigheternas radar. Eftersom lagstadgade krav och inspektionsstödda initiativ har visat sig ha en stark effekt på arbetsmiljöstandarder och medvetenhet om arbetsmiljö hos mikro- och småföretag, skulle en ökning av insatserna för att förstärka sådana krav och initiativ hos mikro- och småföretag få en positiv effekt. Dessutom finns det ett stort behov av att anpassa inspektioner och andra lagstadgade aktiviteter efter mikro- och småföretagens behov, annars kan ägare och chefer hamna utanför när det gäller arbetsmiljö.

Slutsatser

- Med tanke på de utmaningar som större delen av mikro- och småföretagen står inför, måste de beslutsfattare och intressenter som är ansvariga för att förbättra arbetsmiljön i dessa företag i högre utsträckning prioritera deras specifika behov. Man bör i detta hänseende särskilt beakta de begränsade resurser som finns för både inspektioner och frivilliga program.
- Mikro- och småföretag är i allmänhet reaktiva när det gäller arbetsmiljö, och därför har man sett att policyer som baseras på lagstadgade krav har bredast räckvidd, eftersom många mikro- och småföretag inte är mottagliga för frivilliga program eller policyer.
- Välutformade program, verktyg och andra initiativ kan ha en positiv effekt på arbetsmiljön i mikro- och småföretag. Allra bäst fungerar stöd, verktyg och initiativ som kan integreras i företagets dagliga arbete och ledning. Effekten kan stärkas väsentligt med stöd från bredare policyer som inriktar sig på mikro- och småföretag, och genom resurser till inspektörer och andra mellanhänder som vänder sig till mikro- och småföretag.
- Policyerna måste anpassas särskilt efter mikro- och småföretagens behov, miljö och kontext. Detta måste ske på sektorsnivå eller till och med på ännu lägre nivå, till exempel undersektorer och arbetsprocesser. Trepartsorganisationer och sektorsorganisationer kan underlätta anpassningen efter mikro- och småföretagens behov och förutsättningar. Detta kan underlättas ytterligare av ett nära samarbete (samordning) mellan olika statliga tillsynsmyndigheter, även organ utanför arbetsmiljöområdet.
- Mikro- och småföretagen föredrar ofta mellanhänder som de träffar personligen. Det är ett sätt för mellanhänder att öka räckvidden, effektiviteten och legitimiteten i arbetsmiljöpolicyer riktade till mikro- och småföretag. Personliga möten kostar dock pengar och det är därför avgörande att man hittar kostnadseffektiva lösningar som säkerställer samordning mellan mellanhänder och som när det är möjligt inkluderar mellanhänder utanför arbetsmiljöområdet, som ofta har breda kontakter med mikro- och småföretag.
- De flesta mikro- och småföretag har, vilket även denna undersökning och den föregående fasen i Sesameprojektet bekräftat, begränsade ekonomiska resurser och ledningsresurser. Därför är det nödvändigt att erbjuda billiga eller kostnadsfria arbetsmiljöprogram för att nå en större andel mikro- och småföretag.

Europeiska arbetsmiljöbyrån (EU-Osha)

bidrar till att göra Europa till en säkrare, hälsosammare och produktivare plats att arbeta på. Den undersöker, tar fram och sprider tillförlitlig, välavvägd och opartisk information om arbetsmiljöfrågor och anordnar Europaomfattande upplysningskampanjer. Arbetsmiljöbyrån inrättades av EU 1994 och har sitt säte i Bilbao i Spanien. Den sammanför företrädare för Europeiska kommissionen, medlemsstaternas regeringar, arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer samt ledande experter från alla EU:s medlemsstater och andra länder.

Europeiska arbetsmiljöbyrån

Santiago de Compostela 12, 5:e våningen

48003 Bilbao, Spanien

Tfn: +34 944358400

Fax: +34 944358401

E-postadress: information@osha.europa.eu

<http://osha.europa.eu>

